

Кошелєв І. О.

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7636-2944>**Iliia Koshelev**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Рожко О. Д.

доктор економічних наук, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5387-1801>**Oleksandr Rozhko**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ В УКРАЇНІ: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

FINANCIAL INCLUSION OF INDIVIDUAL ENTREPRENEURS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT DIRECTIONS

Анотація. У статті представлено комплексний аналіз фінансової інклюзії фізичних осіб – підприємців (ФОП) в Україні в умовах повномасштабної війни та економічної нестабільності. На основі актуальних наукових досліджень, статистичних даних і результатів опитувань визначено основні бар'єри доступу до банківського та альтернативного фінансування, оцінено ефективність державних і цифрових фінансових інструментів, а також сформульовано практичні рекомендації щодо підвищення рівня залученості підприємців до фінансової системи. Фізичні особи – підприємці, як ключовий сегмент малого бізнесу в Україні, і надалі стикаються з обмеженим доступом до фінансових ресурсів через високі процентні ставки, жорсткі вимоги до забезпечення, складні процедурні механізми та низький рівень фінансової грамотності. Війна поглибила їхню фінансову вразливість, водночас створивши нові можливості для фінансової інклюзії завдяки державній підтримці та розвитку цифрових інструментів. Метою дослідження є аналіз сучасного стану фінансової інклюзії фізичних осіб – підприємців в Україні, ідентифікація ключових перешкод доступу до фінансування, оцінка ефективності наявних фінансових інструментів та розробка науково обгрунтованих рекомендацій щодо розширення доступу до фінансових ресурсів. У дослідженні застосовано контент-аналіз наукових джерел, опитувань і офіційних звітів, методи аналізу вторинних даних, кейс-стаді, а також елементи експертної оцінки. Для підвищення надійності отриманих результатів використано перехресну перевірку даних з кількох джерел. Результати дослідження свідчать про високий попит на фінансові ресурси серед фізичних осіб – підприємців за одночасно низького рівня фактичного доступу до них. Державна програма кредитування «5–7–9 %» стала основним інструментом фінансування малого бізнесу в умовах війни. Хоча цифровізація банківських послуг та розширення грантових програм сприяли зниженню окремих бар'єрів, такі проблеми, як висока вартість фінансування, вимоги до забезпечення та обмежена поінформованість підприємців, залишаються актуальними. Підвищення рівня фінансової інклюзії фізичних осіб – підприємців потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення державної політики, розвиток гнучких банківських продуктів, спрощення процедур, розширення цифрових фінансових сервісів та підвищення фінансової грамотності підприємців. Реалізація цих заходів є критично важливою для ефективного післявоєнного відновлення та сталого економічного зростання України.

Ключові слова: фінансова інклюзія, фізичні особи-підприємці, МСП, доступ до фінансування, банківські продукти, пільгове кредитування, цифрові фінансові послуги, програма «5–7–9%», державна підтримка, економічне відновлення.

Summary. This article presents a comprehensive analysis of financial inclusion among individual entrepreneurs (sole proprietors) in Ukraine under the conditions of full-scale war and economic instability. Based on up-to-date research, statistical data, and survey findings, the study identifies the main barriers to accessing bank and alternative financing, assesses the effectiveness of state and digital financial instruments, and provides practical recommendations for enhancing entrepreneurs' participation in the financial system. Sole proprietors, a key segment of small businesses in Ukraine, still face limited access to finance due to high interest rates, collateral requirements, complex procedures, and low financial literacy. The war has deepened their financial vulnerability, while also creating new opportunities for inclusion through government support and digital tools. To examine the current state of financial inclusion of individual entrepreneurs in Ukraine, identify key obstacles, evaluate the effectiveness of existing financial instruments, and develop evidence-based recommendations for expanding access to finance. The study applies content analysis of academic sources, surveys, and official reports, secondary data analysis, case study methods, and elements of expert evaluation. Cross-checking of multiple data sources was used to enhance the reliability of the findings. The study reveals a high demand for financial resources among sole proprietors, contrasted by a low level of actual access. The state loan program "5–7–9%" has become the main financing tool for small businesses during the war. While the digitalization of banking services and expansion of grant programs have helped reduce certain barriers, issues such as financing cost, collateral requirements, and limited awareness remain prevalent. Improving financial inclusion for sole proprietors requires a comprehensive approach: enhancing public policy, developing flexible banking products, simplifying procedures, expanding digital

financial services, and improving entrepreneurs' financial literacy. These steps are essential for effective post-war recovery and sustainable economic growth in Ukraine.

Keywords: *financial inclusion, sole proprietors, SMEs, access to finance, banking products, concessional lending, digital financial services, "5–7–9%" program, state support, economic recovery.*

Постановка проблеми. Фінансова інклюзія малого та середнього підприємництва (МСП) і фізичних осіб-підприємців (ФОП) є важливою передумовою економічного розвитку, оскільки визначає їх доступ до банківських і альтернативних фінансових послуг. Для України ця проблематика має підвищену актуальність з огляду на значну роль МСП в економіці: МСП становлять 99,98% усіх бізнес-структур, забезпечують близько 74% зайнятості та формують понад 60% доданої вартості. Водночас у період повномасштабної війни потреба приватного сектору у фінансуванні відбудови оцінюється на рівні \$133 млрд на найближче десятиріччя, що підсилює значення доступу підприємців до фінансових ресурсів.

Попри ключову роль ФОП як основи мікропідприємництва, значна частина підприємців продовжує покладатися на власні заощадження або неформальні позики, уникаючи банківських кредитів. Причинами виступають висока вартість фінансування, вимоги щодо застави, складність процедур, інформаційні асиметрії, а також низький рівень довіри до фінансових установ і фінансової грамотності, зокрема на тлі географічних диспропорцій доступу (особливо в сільській місцевості). Военні ризики додатково знижують готовність банків кредитувати дрібних позичальників без достатньої кредитної історії та забезпечення, що поглиблює структурну нерівність доступу до фінансування.

За таких умов проблемою є не лише обмежена доступність кредитування для ФОП, а й недостатня ефективність наявних інструментів у подоланні ключових бар'єрів (вартість ресурсів, заставні вимоги, бюрократизація процедур), а також нерівномірність доступу до фінансування за секторами та каналами (банківськими й небанківськими). Це зумовлює потребу в обґрунтуванні комплексних рішень, спрямованих на здешевлення й спрощення фінансування, розвиток альтернативних каналів та посилення довіри й обізнаності підприємців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі фінансова інклюзія трактується як чинник соціально-економічної стійкості та розвитку підприємництва. А. С. Буряченко та А. Ю. Служенко наголошують, що для України ключовими бар'єрами інклюзії залишаються низька довіра до фінансових інституцій і недостатній рівень фінансової грамотності, що прямо впливає на готовність мікробізнесу та ФОП користуватися формальними фінансовими послугами й залучати фінансування для розвитку [1]. На макро-рівні OECD підкреслює, що відновлення інвестицій та експортного потенціалу України потребує покращення умов ведення бізнесу, зниження адміністративних і фінансових бар'єрів та посилення доступу малого бізнесу до фінансування, що формує релевантний контекст для аналізу інклюзії ФОП [13].

Емпіричні оцінки доступності фінансування для малого бізнесу (включно з ФОП) подає Європейська Бізнес Асоціація спільно з UKRSIBBANK: підприємці

фіксують низьку доступність кредитів, а домінуючими обмеженнями є високі відсоткові ставки, вимоги до забезпечення, складність процедур та нестача продуктів, адаптованих під потреби мікросегмента [2]. Паралельно офіційна статистика та аналітика Національного банку України дає базу для інтерпретації ринкових умов інклюзії через показники розвитку фінансового сектору, кредитної активності та платіжної інфраструктури, які визначають середовище доступу ФОП до формальних фінансових сервісів [9]. Ринкові огляди фінансових послуг (зокрема аналітика LCF) описують зміну умов функціонування фінансового сектору в період високої невизначеності та вплив цих змін на вартість ресурсів і поведінку кредиторів щодо сегмента малого бізнесу.

Окремий блок публікацій концентрується на ролі державних інструментів у забезпеченні доступу підприємців до фінансування в період війни. Міністерство фінансів України в офіційних повідомленнях відображає масштаби реалізації програми «Доступні кредити 5–7–9%» як одного з ключових каналів підтримки бізнесу в умовах воєнного стану [8]. Водночас аналітична стаття А. Корнилюка та Р. Корнилюка акцентує увагу на питаннях дизайну цієї програми, оцінюючи її антикризову роль та піднімаючи проблему довгострокової збалансованості й ризику залежності від субсидованого ресурсу, що особливо важливо саме для ФОП як найбільш чутливого до ціни сегмента [6]. Аналітична записка Центру економічної стратегії систематизує інструменти фінансування бізнесу та підкреслює, що наявність програм не гарантує інклюзії без зниження транзакційних бар'єрів і поліпшення «провідності» фінансування до мікро- та малих підприємств [7]. Вплив війни на мікро-, малі та середні підприємства, включно з потребою в ліквідності та адаптивних фінансових рішеннях, узагальнено в оцінці ПРООН, яка додає до аналізу інклюзії ФОП вимір шоків попиту/пропозиції та зростання невизначеності [14].

Поряд із банківськими каналами увагу дослідників і практиків привертають альтернативні джерела фінансування. Зокрема, World Council of Credit Unions (WOCCU) описує практики підтримки ММСП через кредитні спілки, що в умовах війни можуть виступати додатковим каналом інклюзії для ФОП і мікробізнесу, які не проходять банківські вимоги або потребують малих сум фінансування [15].

Водночас у наявних публікаціях залишаються аспекти, що потребують додаткового узагальнення саме для теми фінансової інклюзії ФОП: (1) недостатньо інтегроване зіставлення бар'єрів доступу (ціна, застава, процедура), зафіксованих опитуваннями, з фактичною роллю та обмеженнями державних програм підтримки; (2) потребує систематизації, як ринкові умови та регуляторно-статистичні тренди фінансового сектору впливають на продуктову пропозицію для ФОП; (3) обмежено описані умови масштабування альтернативних каналів (кредитні спілки/донорські механізми) як доповнення до банківського кредиту-

вання ФОП [15]; (4) потребує уточнення, як воєнні шоки трансформують фінансові потреби ФОП і які інструменти є найбільш релевантними на різних фазах відновлення.

Метою цього дослідження є всебічний аналіз фінансової інклюзії фізичних осіб-підприємців в Україні у сучасних умовах та розробка практичних рекомендацій щодо покращення їх доступу до фінансових ресурсів. Передбачається: дослідити фінансову поведінку й потреби ФОП, виявити ключові бар'єри доступу до банківського й альтернативного фінансування, оцінити якість наявних продуктів і програм, проаналізувати вплив війни та цифрових сервісів, а також сформулювати пропозиції для банківського сектору й держави з урахуванням завдань післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Фінансова інклюзія МСП та ФОП є ключовою передумовою економічного розвитку, оскільки визначає їх доступ до банківських і альтернативних фінансових послуг. Фінансова інклюзія розглядається як ключова складова фінансової глибини, що визначає доступ до послуг та інвестиційних можливостей для бізнесу [18]. Для України ця тема має особливу актуальність, оскільки МСП складають 99,98% усіх бізнес-структур, забезпечують близько 74% зайнятості та створюють понад 60% доданої вартості. ФОП як основа мікропідприємництва відіграють помітну роль, але значна частина підприємців покладається на власні заощадження чи неформальні позики, уникаючи банківських кредитів. Водночас залишаються системні бар'єри: низький рівень довіри до фінансових установ, недостатня фінансова грамотність, географічні диспропорції доступу (особливо в сільській місцевості) та висока вартість фінансових послуг [1]. За оцінками, потреби приватного сектору України у фінансуванні відбудови оцінюються в колосальні \$133 млрд на найближче десятиріччя [8], бар'єри доступу до фінансових послуг мають значний вплив на участь МСП/ФОП у фінансовій системі [16].

Фінансова поведінка та потреби ФОП за результатами опитування Європейської бізнес асоціації (ЄБА) та UKRSIBBANK (2025) показують, що переважна більшість ФОП відчуває потребу в додатковому фінансуванні для розвитку або підтримки бізнесу. Зокрема, 59% респондентів зацікавлені у довгострокових фінансових ресурсах вже зараз – наприклад, для інвестицій в обладнання, транспорт, розширення виробництва. Ще 40% потребують короткострокового фінансування (овердрафти, кредитні ліміти) для поповнення обігових коштів. Лише 9% опитаних заявили, що взагалі не потребують додаткових ресурсів [2].

За даними Міністерства фінансів України, у межах державної програми пільгового кредитування «5–7–9%» під час війни суттєві обсяги позик було спрямовано на підтримку оборотного капіталу (~76,6 млрд грн з початку воєнного стану), інвестиційні цілі (~47 млрд), а також на сільське господарство – як виробництво (~47,8 млрд), так і переробку (~46,5 млрд). Додатково війна зумовила нові статті фінансування: антикризові кредити на відновлення діяльності та релокацію, а також позики на виконання оборонних замовлень чи адаптацію бізнесу до воєнних умов (так звані «антивоєнні цілі», на які у програмі «5–7–9%» спрямовано 57,3 млрд грн [9]).

Понад третина малих бізнесів взагалі не залучає зовнішніх коштів (38% за опитуванням ЄБА), покладаючись виключно на реінвестування власного прибутку чи підтримку родини. Серед тих, хто залучає, більшість оперує відносно невеликими сумами (рис. 1): 26% позичають до \$50 тис. на рік, 18% – до \$10 тис., і лише 6% – понад \$100 тис [2]. Цей аспект підкреслюється і макроекономічними спостереженнями: за даними НБУ, на початку 2024 року лише 6% опитаних підприємств назвали брак доступного кредиту серйозним стримуючим фактором для зростання виробництва [11]. Натомість 50% бізнесів вказали, що високі відсоткові ставки змушують їх відмовлятися або відкладати використання кредитів [7].

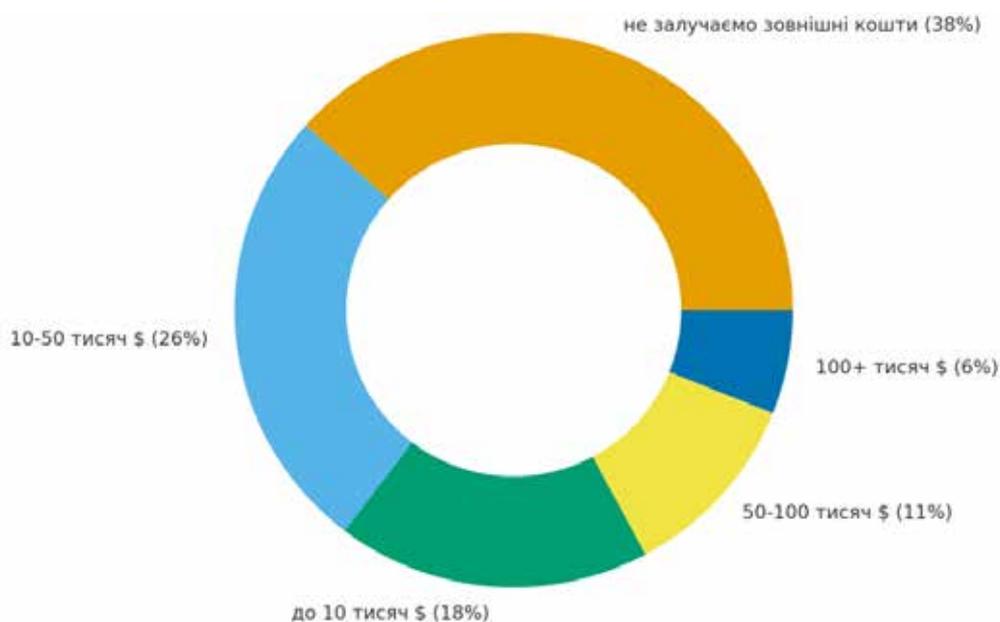


Рисунок 1 – Обсяги залучення зовнішніх коштів

Джерело: [2]

За даними ЄБА, окрім кредитів (якими користуються 54% респондентів-ФОП), значна частка підприємців отримувала гранти – 32% (рис. 2) [2].

Конкретно для підтримки агросектору Світовий банк наприкінці 2023 р. започаткував проєкт ARISE, в рамках якого 90 тис. фермерів отримують допомогу (пільгові кредити та гранти) для відновлення сільгоспвиробництва. Опитані підприємці зазначили, що, на їхню думку, грантові програми доцільно фокусувати зараз на таких напрямках: стартапи та нові напрями діяльності, навчання персоналу, відновлення бізнесу, поповнення обігових коштів, експортноорієнтовані галузі, інновації та цифровізація [2].

Загалом фінансова поведінка ФОП характеризується високим попитом на ресурси, обережністю щодо зростання боргових зобов'язань та активним викорис-

танням державних і донорських програм там, де ринкові кредити надто дорогі або недоступні.

Основні бар'єри доступу до фінансування. На основі узагальнення джерел виокремлюється комплекс бар'єрів (рис. 3), які безпосередньо обмежують доступ ФОП до фінансових ресурсів.

Високі процентні ставки – найчастіший бар'єр (67% респондентів ЄБА) [2]. У 2022–2023 рр. облікова ставка НБУ тривалий час була 25% (06.2022–07.2023), що тримало ринкові ставки для бізнесу здебільшого на рівні 25–27% поза держпрограмами. У 2024 р. ставку знизили до 13,0% (14.06.2024), але підвищили до 13,5% (13.12.2024) на тлі інфляції (грудень 2024 – 12% р/р) [12]. У 2025 р. НБУ посилив політику (14,5% з 24.01.2025; 15,5% з 07.03.2025) і надалі утримував 15,5% упродовж року, що підтримувало гривневі інструменти та стримувало інфляційний/курсний

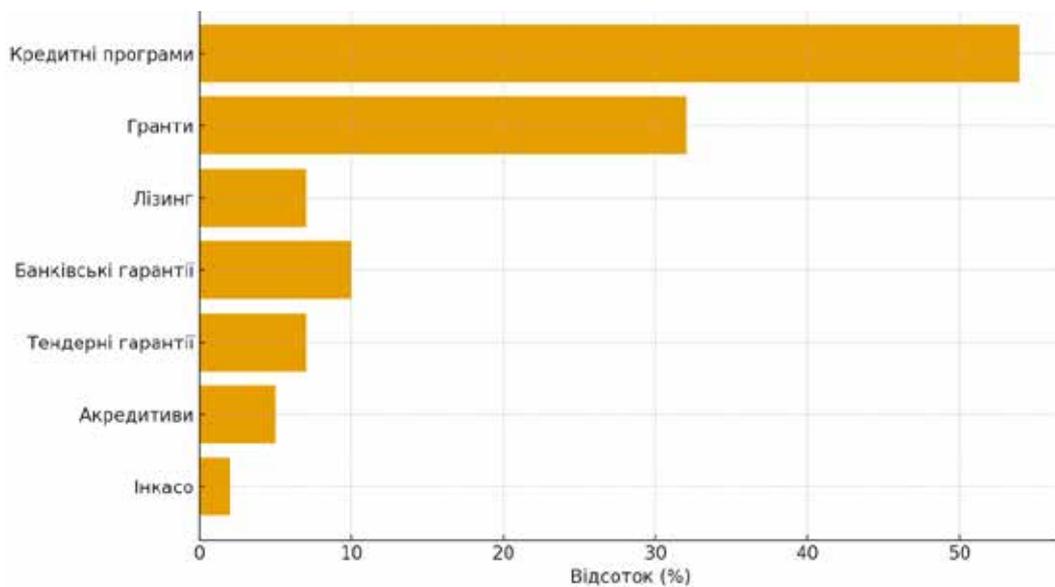


Рисунок 2 – Фінансові продукти, якими користуються підприємці

Джерело: [2]

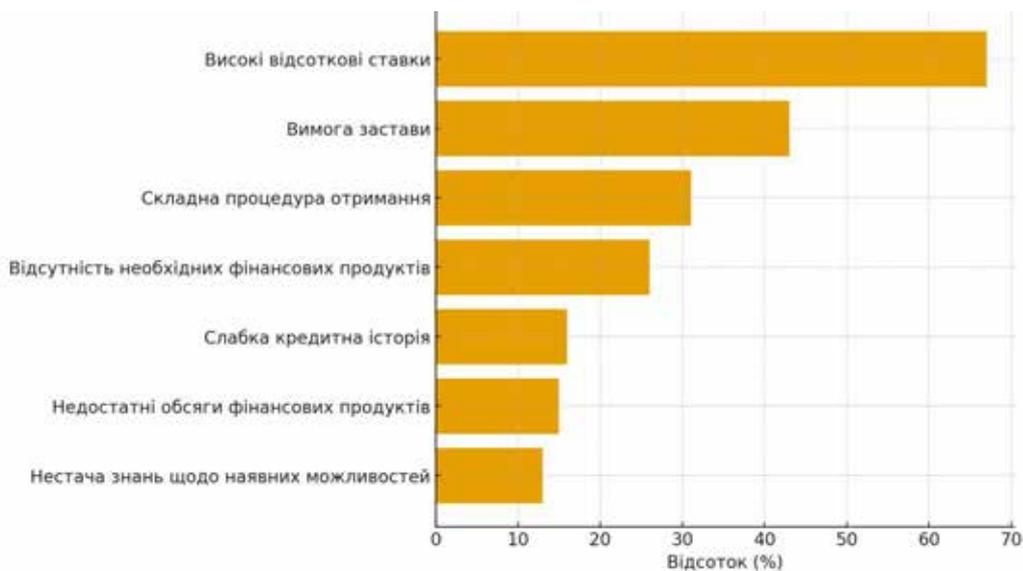


Рисунок 3 – Найбільш поширені проблеми, що обмежують доступ до фінансування

Джерело: [2]

тиск. Це відобразилося у вартості кредитів: у 2024 р. ставки за гривневими кредитами бізнесу знижувалися приблизно з 16,7% (I кв.) до 15,1% (III кв.), а у 2025 р. трималися близько 15,5% із тимчасовим піком у липні (~16,9%) і зниженням до ~15,3% у вересні [11]. Паралельно змінювалася структура кредитування: у 2025 р. роль «5–7–9%» зменшувалася – частка таких кредитів у гривневому портфелі бізнесу скоротилася до 27,4% (–5,4 в. п. від початку року), тоді як приріст портфеля поза програмою був вищим.

Заставні вимоги – другий ключовий бар'єр: 43% підприємців назвали вимогу застави істотною проблемою [2]; майже половина ФОП не мають прийнятних для банків активів, зокрема через воєнні втрати. Водночас 83% хотіли б кредити без застави; лише 18% готові беззастережно надавати забезпечення; 52% погоджуються лише на часткову заставу [2]. Для пом'якшення ризиків розвиваються гарантійні механізми, зокрема програма портфельних гарантій ЄБРР на EUR 240 млн (старт у серпні 2023 р.).

Інші бар'єри доступу: складні процедури й бюрократія (31% скарг) [2] – на цьому тлі зростає роль альтернативних кредиторів із швидшими онлайн-рішеннями; низька обізнаність (13% ФОП не знають про релевантні програми) та слабе використання складніших інструментів (82% не користуються гарантіями/акредитивами/інкасо) [2]; недостатні обсяги фінансування (15%) [2]; вимоги до звітності/прозорості; воєнні ризики (особливо для прифронтових регіонів) і окремі випадки вікової дискримінації [2]. Держава частково знімала воєнні обмеження через спеціальні компоненти «5–7–9%» (зокрема для зон високого ризику; пільгові кредити ~39,5 млрд грн) [9]. Узгоджено між джерелами, найкритичніші проблеми – саме високі ставки та забезпечення [2]. Водночас макрофінансова стабільність і ліквідність банків у 2022–2023 рр. підтримувалися, хоча кредитування було слабким [10]; бізнес-клієнти загалом позитивно оцінювали якість сервісу, а прострочка за кредитами з часом знижувалася (напр., у ПриватБанку 90+ днів: 5,8% у 2022 р. → 4,39% восени 2023).

Якість банківських продуктів для ФОП: 54% ФОП користуються кредитами [2], найбільш поширені інструменти – кредити на обігові кошти (25% серед учасників програм), беззаставні овердрафти (17%) і кредитні ліміти на бізнес-картках (16%) [2]. Водночас 26% прямо вказують на відсутність потрібних продуктів [2]. На кінець 2023 р. близько 40% гривневого корпоративного кредитного портфеля становили кредити за «5–7–9%» [7], а від початку повномасштабної війни видано понад 87 тис. кредитів на 329,3 млрд грн [9]. Частина програми у нових видачах знижувалася зі скороченням її «цінової переваги» після зміни базової ставки, тому актуальною є оптимізація дизайну програми (зокрема, за оцінками VoxUkraine) [7]. Лізинг і факторинг серед ФОП поки слабо поширені (7% і 2%) [2], хоча потенційно можуть суттєво підтримати інвестування та ліквідність; відповідні державні ініціативи стартували восени 2022 р. і лишуються обмеженими за масштабом, також декларувалися плани «доступного факторингу» [9]. Документарні інструменти (гарантії, акредитиви) використовуються мало, хоча 25% бізнесів мають потреби, які ними можна закрити [2]. Платіжні сервіси – наймасовіший та най-

краще оцінюваний сегмент: підприємці при виборі банку цінують швидкість і комфорт сервісу поряд із тарифами [2]; за даними Світового банку понад 80% українців мають банківський рахунок [1]. У 2023 р. банки декларували готовність здешевлювати/спрощувати фінансування через місцеві компенсації відсотків і міжнародні механізми розподілу ризиків; з'являються комбіновані продукти (кредит + страхування + грант).

Вплив війни: за оцінками ПРООН, 64% ММСП призупиняли діяльність, але до жовтня 2023 р. більшість відновили роботу, і лише ~9,6% залишалися закритими або під загрозою [14]. У січні–серпні 2022 р. гривневий кредитний портфель юросіб скоротився на -7,6% (–25 млрд грн), а відновлення апетиту банків до МСБ почалося з другої половини 2023 р.. Паралельно держпідтримка компенсувала провал ринкового кредитування: станом на серпень 2023 р. «5–7–9%» охопила 87 тис. позичальників [9]. Війна також прискорила цифровізацію: 68% підприємців хотіли б оформлювати кредити онлайн (47% через інтернет-банкінг, 21% через мобільний застосунок), тоді як 15% надають перевагу відділенню [2]. Для ЗЕД-сегмента важливим стало розширення інструментів ЕКА у 2023 р. (страхування/гарантії експортних контрактів у взаємодії з партнерами), що допомагає МСП залучати фінансування під експорт [7]. НБУ та Мінфін у межах Стратегії відновлення кредитування (червень 2023) та подальших змін посилювали рамку захисту кредиторів і доступ до даних про боржників; на початок 2024 р. банки повідомляли про стабільну платіжну дисципліну і готовність підвищувати ліміти [7]. Макроекономічно Україна зросла приблизно на 5% у 2023 р. після падіння [8], але у 2024 р. темпи сповільнилися до 2,9% р/р [7]; ЄБРР у вересні 2025 р. переглянув прогноз зростання ВВП України на 2025 р. до 2,5% [7]. Попит на кредити в 2024–2025 рр. залишався підвищеним через потреби в обіговому капіталі та інвестиціях; частка МСБ із планами розширення/залучення фінансування знизилася у 2025 р., але залишалася значною (67% і 62%) [8]. Банки підтверджували зростання попиту, особливо на short-term і МСП-кредити, з драйверами обігового капіталу та інвестиційного, тоді як ставки й далі стримували частину попиту [10]. Сукупність бар'єрів, включно з інформаційними, технологічними та поведінковими, гальмує доступ малого бізнесу до фінансування [17]

Висновки. У дослідженні здійснено комплексний аналіз фінансової інклюзії фізичних осіб – підприємців в Україні з урахуванням реального попиту на фінансові ресурси, бар'єрів доступу до фінансування, ролі державних інструментів підтримки, впливу повномасштабної війни та процесів цифровізації фінансових послуг. Емпіричні дані засвідчують, що потреба малого бізнесу у фінансуванні має як інвестиційний характер, так і спрямована на покриття короткострокових розривів ліквідності. Воєнні умови суттєво підвищили чутливість підприємців до вартості залучення капіталу та доступності фінансових ресурсів, посиливши значущість факторів ціни та швидкості отримання фінансування.

Встановлено, що ключові бар'єри фінансової інклюзії ФОП мають переважно структурний характер. Високі процентні ставки та жорсткі вимоги до забезпечення залишаються основними чинниками,

що обмежують доступ до банківського кредитування. Повномасштабна війна посилила ризикове сприйняття малого бізнесу з боку кредиторів, водночас стимулювавши розширення компенсаторних механізмів, зокрема використання портфельних гарантій. Такі інструменти частково знижують тиск заставних вимог і сприяють розширенню кредитування малого бізнесу, проте не усувають фундаментальних обмежень, пов'язаних із ціноутворенням і процедурною складністю кредитного процесу.

У цих умовах державна програма «5–7–9 %» фактично стала ключовим джерелом фінансування для значної частини ФОП, у багатьох випадках замінивши ринкове кредитування та забезпечивши критично важливу підтримку бізнесу в кризовий період. Разом із тим домінування субсидованого ресурсу супроводжується зростанням бюджетного навантаження та ризиком формування залежності підприємців від пільгових умов фінансування. Це зумовлює необхідність поступового переходу від масової антикризової підтримки до більш таргетованої моделі використання програми, орієнтованої на напрями з недостатнім ринковим фінансуванням та відповідні стратегічні пріоритети держави, зокрема інноваційну діяльність і переробку.

Результати дослідження також свідчать про відносну стійкість малого бізнесу в умовах війни. Попри значні втрати, суттєва частина підприємців відновила господарську діяльність, а рівень платіжної дисципліни за кредитними зобов'язаннями загалом залишається прийнятним. Водночас масштаб фінансових потреб приватного сектору в середньостроковій

перспективі – близько 133 млрд дол. США протягом наступних десяти років – істотно підвищує вимоги до спроможності фінансової системи. Це актуалізує потребу у довших ресурсах, диверсифікації джерел фінансування, розвитку небанківських інструментів та створенні стимулів для нарощування кредитної активності.

Важливим чинником розширення фінансової інклюзії виступає цифровізація. Активне використання ФОП онлайн-банкінгу та цифрових державних сервісів сприяє зниженню транзакційних витрат і спрощенню доступу до фінансових продуктів. Разом із тим зберігається потреба у подоланні цифрового розриву та підвищенні фінансово-цифрової грамотності підприємців, особливо у менш урбанізованих регіонах.

Практичні висновки дослідження зосереджені на трьох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, доцільним є розвиток банківських продуктів для ФОП, які відповідають їхнім операційним потребам та конкуренції з небанківськими кредиторами, зокрема швидких стандартизованих беззаставних кредитів невеликого обсягу з прозорими умовами та мінімізованими процедурними вимогами. По-друге, програму «5–7–9%» доцільно трансформувати з універсального антикризового інструменту у більш цільовий механізм підтримки сегментів і напрямів, що залишаються недостатньо охопленими ринковим фінансуванням. По-третє, актуальним є посилення залучення міжнародних фінансових ресурсів, орієнтованих саме на малий бізнес, із використанням масштабних програм підтримки, зокрема в аграрному секторі, як бази для ширшого відновлення та зростання підприємницької активності.

Бібліографічний список:

1. Буряченко А. Є., Служенко А. Ю. Фінансова інклюзія та соціальна стабільність в Україні в умовах глобальних турбулентностей. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 356–363. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-356-363>
2. Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА). Як МСБ оцінюють доступ до фінансування в Україні: дослідження ЕБА та UKRSIBBANK. 29.07.2025. URL: <https://eba.com.ua/yak-msb-otsinyuyut-dostup-do-finansuvannya-v-ukrayini-doslidzhennya-eva-ta-ukrsibbank/>
3. Європейська Бізнес Асоціація. У 2024 році майже 80 % МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. 22.02.2024. URL: <https://eba.com.ua/ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/>
4. Європейський банк реконструкції та розвитку. EBRD lowers Ukraine 2025 growth forecast to 2.5 per cent. 25.09.2025. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ebrd-lowers-ukraine-2025-growth-forecast-to-2-5-per-cent.html>
5. Європейська Бізнес Асоціація. 2 з 3 МСБ планують розширення бізнесу у 2025 році. 26.02.2025. URL: <https://eba.com.ua/2-z-3-msb-planuyut-rozshyrennya-biznesu-u-2025-rotsi/>
6. Корнилюк А., Корнилюк Р. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %»: у пошуках оптимального дизайну. *VoxUkraine*. 27.02.2024. URL: <https://voxukraine.org/derzhavna-programa-pidtrymky-biznesu-dostupni-kredyty-5-7-9-u-poshukah-optymalnogo-dyzajnu>
7. Ланда В., Левченко Є., Мироненко О. Доступність фінансових ресурсів для українського бізнесу: аналітична записка. Київ: Центр економічної стратегії, 2024. 52 с.
8. Міністерство фінансів України. Мінфін: за час воєнного стану підприємці отримали понад 87 тис. доступних кредитів на 329,3 млрд грн за державною програмою «5–7–9 %». Пресреліз від 21.08.2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_voienного_stanu_pidpriiemtsi_otrymaly_ponad_87_tys_dostupnykh_kredytiv_na_3293_mlrд_hrn_za_derzhprogramoiu_5-7-9-5282
9. Національний банк України. Офіційна статистика, звіти та аналітика за 2021–2024 роки. URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Національний банк України. Банки надалі очікують зростання попиту на кредити та збільшення обсягу кредитного портфеля: результати Опитування про умови банківського кредитування. 21.04.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-nadali-ochikuyut-zrostannya-popitu-na-krediti-ta-zbilshennya-obsyagu-kreditnogo-portfelya--rezultati-opituvannya-promovi-bankivskogo-kredituvannya>
11. Національний банк України. Банки прискорили темпи кредитування бізнесу та надалі нарощують кредити населенню: огляд банківського сектору. 19.05.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-priskorili-tempi-kredituvannya-biznesu-ta-nadali-naroshuyut-krediti-naselennyu--oglyad-bankivskogo-sektoru>
12. Національний банк України. Облікова ставка Національного банку України (архів рішень). URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>
13. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Raising investment and exports. Paris: OECD Publishing, 2025. 122 p.
14. Програма розвитку ООН (ПРООН). Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні: короткий виклад результатів. Київ, 2024. 4 с.

15. World Council of Credit Unions (WOCCU). Ukrainian MSMEs gain access to enhanced credit union financing to fuel business growth. Press release. 10.01.2025. URL: https://www.woccu.org/newsroom/releases/Ukrainian_MSMEs_Gain_Access_to_Enhanced_Credit_Union_Financing_to_Fuel_Business_Growth

16. Скорик В. Фінансова інклюзія малого бізнесу як чинник економічної стійкості та соціальної відповідальності. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 2 (53). С. 423–429. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-59>.

17. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 1–2 (274–275). С. 133–149. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2020-1-2-274-275-133-149>

18. Науменкова С. В. Фінансова інклюзивність: економічний зміст та підходи до вимірювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 363–371. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_4_46

References:

1. Buriachenko, A. Ye., & Sluzhenko, A. Yu. (2024). Finansova inkluziia ta sotsialna stabilnist v Ukraini v umovakh hlobalnykh turbulentnostei [Financial inclusion and social stability in Ukraine under global turbulences]. *Business Inform*, no. 10, pp. 356–363. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-356-363>

2. European Business Association. (2025, July 29). Yak MSB otsiniuiut dostup do finansuvannia v Ukraini: doslidzhennia EBA ta UKRSIBBANK [How SMEs assess access to finance in Ukraine: EBA and UKRSIBBANK study]. Available at: <https://eba.com.ua/yak-msb-otsiniuyut-dostup-do-finansuvannya-v-ukrayini-doslidzhennya-eva-ta-ukrsibbank/>

3. European Business Association. (2024, February 22). U 2024 rotsi maizhe 80 % MSB planuiut rozshyriuvaty biznes ta zaluchaty koshty u rozvytok [In 2024, almost 80% of SMEs plan to expand their business and attract funds for development]. Available at: <https://eba.com.ua/ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/>

4. European Bank for Reconstruction and Development. (2025, September 25). *EBRD lowers Ukraine 2025 growth forecast to 2.5 per cent*. Available at: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ebd-lowers-ukraine-2025-growth-forecast-to-2-5-per-cent.html>

5. European Business Association. (2025, February 26). Dva z tryokh MSB planuiut rozshyrennia biznesu u 2025 rotsi [Two out of three SMEs plan business expansion in 2025]. Available at: <https://eba.com.ua/2-z-3-msb-planuyut-rozshyrennia-biznesu-u-2025-rotsi/>

6. Kornyluk, A., & Kornyluk, R. (2024, February 27). Derzhavna prohrama “Dostupni kredyty 5–7–9 %”: u poshukakh optymalnogo dyzainu [State program “Affordable loans 5–7–9%”: In search of an optimal design]. *VoxUkraine*. Available at: <https://voxukraine.org/derzhavna-programa-pidtrymky-biznesu-dostupni-kredyty-5-7-9-u-poshukah-optimalnogo-dyzajnu>

7. Landa, V., Levchenko, Ye., & Myronenko, O. (2024). Dostupnist finansovykh resursiv dlia ukrainskoho biznesu [Availability of financial resources for Ukrainian business]. Kyiv: Centre for Economic Strategy.

8. Ministry of Finance of Ukraine. (2023, August 21). Minfin: za chas voiennoho stanu pidpriemtsi otrymaly ponad 87 tys. dostupnykh kredyiv na 329.3 mlrd hrn za derzhavnoiuh prohramoiu “5–7–9 %” [During martial law, entrepreneurs received over 87 thousand affordable loans totaling UAH 329.3 billion under the state program “5–7–9%”]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_voiennoho_stanu_pidpriemtsi_otrymaly_ponad_87_tys_dostupnykh_kredyiv_na_3293_mlrd_hrn_za_derzhprogramoiu_5-7-9-5282

9. National Bank of Ukraine. (2025). Ofitsiina statystyka, zvity ta analytika za 2021–2024 roky [Official statistics, reports and analytics for 2021–2024]. Available at: <https://bank.gov.ua/>

10. National Bank of Ukraine. (2025, April 21). Banky nadali ochikuiut zrostantia popytu na kredyty ta zbilshennia obsiahu kredytnoho portfelia: rezultaty opytuvannia [Banks continue to expect growing loan demand and expansion of the loan portfolio]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-nadali-ochikuyut-zrostantia-popytu-na-krediti-ta-zbilshennya-obsyagu-kredytnogo-portfelya--rezultati-opytuvannya-pro-umovi-bankivskogo-kredituvannya>

11. National Bank of Ukraine. (2025, May 19). Banky pryskorily tempy kredyuvannia biznesu ta nadali naroshchuiut kredyty naselenniu [Banks accelerated lending to businesses and continue to increase loans to households]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-pryskorily-tempy-kredituvannya-biznesu-ta-nadali-naroshchuyut-kredyty-naselennyu--oglyad-bankivskogo-sektoru>

12. National Bank of Ukraine. (2025). Oblikova stavka NBU (arkhiv rishen) [NBU key policy rate (archive of decisions)]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>

13. OECD. (2025). *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Raising investment and exports*. Paris: OECD Publishing.

14. United Nations Development Programme. (2024). Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini: korotkyi vyklad rezultativ [Assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine: Summary of results]. Kyiv.

15. World Council of Credit Unions. (2025, January 10). *Ukrainian MSMEs gain access to enhanced credit union financing to fuel business growth*. Available at: https://www.woccu.org/newsroom/releases/Ukrainian_MSMEs_Gain_Access_to_Enhanced_Credit_Union_Financing_to_Fuel_Business_Growth

16. Skoryk, V. (2025). Finansova inkluziia maloho biznesu yak chynnyk ekonomichnoi stikosti ta sotsialnoi vidpovidalnosti [Financial inclusion of small business as a factor of economic resilience and social responsibility]. *Sustainable Development of the Economy*, no. 2 (53), pp. 423–429. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-59>

17. Naumenkova, S., & Mishchenko, S. (2020). Tsyfrova finansova inkluziia: mozhlyvosti ta obmezhenia dlia Ukrainy [Digital financial inclusion: Opportunities and constraints for Ukraine]. *Scientific Bulletin of Odesa National Economic University*, no. 1–2(274–275), pp. 133–149. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2020-1-2-274-275-133-149>

18. Naumenkova, S. V. (2015). Finansova inkluzyvnist: ekonomichnyi zmist ta pidkhody do vymirivannia [Financial inclusion: Economic content and measurement approaches]. *Actual Problems of Economics*, no. (4), pp. 363–371. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_4_46

Стаття отримана: 10.11.2025

Стаття прийнята: 04.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025